
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XXII (2025), Nr 1
s. 257-263
doi: 10.36121/eobala.22.2025.1.257

Ewa Obała
ORCID 0000-0003-0004-4567
(Biblioteka Uniwersytetu Kaliskiego
im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego
Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk)

Konferencja naukowa pt. „Ukraińcy w Kaliszu. Losy społeczności ukraińskiej w latach 20. i 30. XX wieku w mieście nad Prosną”

W budynku Rektoratu Uniwersytetu Kaliskiego im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, dnia 18 października 2024 r. odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pt. „Ukraińcy w Kaliszu. Losy społeczności ukraińskiej w latach 20. i 30. XX wieku w mieście nad Prosną”. Wydarzenie to zorganizował Instytut Interdyscyplinarnych Badań Historycznych UK, wspólnie z Kaliskim Towarzystwem Przyjaciół Nauk i Biblioteką Uniwersytetu Kaliskiego. Patronatem honorowym objęli ją: Ambasada Ukraińska w Polsce, Dyrektor Instytutu Południowo-Wschodniego w Przemyśle prof. dr hab. Stanisław Stępień, Prezydent Miasta Kalisza Krystian Kinastowski i Rektor Uniwersytetu Kaliskiego prof. Andrzej Wojtyła. Za prawidłowy przebieg konferencji odpowiadał przewodniczący komitetu organizacyjnego mgr Marcin Mikołajczyk (Biblioteka UK i KTPN) oraz Bogumiła Celer, Magdalena Aulich, Mariola Napadłęk, Ewa Obała, Ewa Szczurek, Zofia Szurek, Maja Żeśko.

W konferencji, której celem było upamiętnienie stulecia likwidacji obozów internowania dla Ukraińców w Kaliszu-Szczypiornie, wzięło udział ponad 100 osób. Ważnymi gośćmi, którzy zaszczylili ją swoją obecnością byli: prof. n. med. i n. o zdr. Katarzyna Sygit (Prorektor ds. Nauki UK), prof. Artur Kijas (emerytowany prof. UAM i były kierownik Zakładu Historii Europy Wschodniej), jego małżonka prof. Alicja Pihan-Kijasowa (prof. filologii polskiej UAM), Kanclerz Uniwersytetu Kaliskiego Grzegorz Szymański, Przewodniczący Rady Uniwersytetu Józef Jamrozik, Przewodniczący Rady Miasta Kalisza Sławomir Lasiecki, dyrektor Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej Marcin Magdziński, Iryna Kosei z fundacji Art in Heart, reprezentanci

Ambasady Ukrainy w Polsce (Vasyl Melnychuk, Jerzy Rejt i Roman Wysocki) oraz pracownicy uczelni, członkowie KTPN, osoby zainteresowane historią, a także uczniowie szkół średnich wraz z nauczycielami.

Fot. 1. Uczestnicy konferencji.

Fot. Ewa Obała

Fot. 2. Od lewej prof. Katarzyna Sygit, prof. Krzysztof Walczak.

Fot. Ewa Obała

Wygłoszone referaty poświęcone były ukraińskiej społeczności przebywającej w Kaliszu/Szczypiornie w latach 20. i 30. XX wieku, gdzie osiedlili się emigranci polityczni, czyli żołnierze Ukraińskiej Armii Halickiej i Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz ich rodziny. Naród ten po zakończonej wojnie polsko-rosyjskiej (1920-1921) oraz nieudanych próbach wolnościowych, znalazł swoje miejsce m.in. w Kaliszu i właśnie to miasto stało się jednym z głównych ośrodków diaspory w Polsce. Ludność ta pomimo trudnych warunków życia na obczyźnie starała dopasować się i współpracowała, a także integrowała się z okoliczną społecznością. Ukraińscy uchodźcy pracowali i rozwijali swoje warsztaty rzemieślnicze, prowadzili życie kulturalne, edukacyjne i religijne. Powstawały na tym terenie organizacje społeczne, szkoły, biblioteki, warsztaty pracy, instytucje kulturalne, a społeczność ta wniosła swój nieoceniony wkład w rozwój i historię Kalisza.

Konferencja rozpoczęła się od powitania przez prof. Krzysztofa Walczaka (dyrektora Instytutu Interdyscyplinarnych Badań Historycznych UK i prezesa Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk), który podkreślił tradycję wielokulturowości grodu nad Prosną oraz przypominał o pobycie społeczności ukraińskiej internowanej w 1921 r. w wyniku podpisania Traktatu Ryskiego. Przewodniczący Rady Programowej wyraził również nadzieję, że konferencja stanie się platformą wymiany wiedzy i doświadczeń oraz będzie impulsem do nowych inicjatyw i dalszych badań. Następną wystąpiła Prorektor ds. Nauki Uniwersytetu Kaliskiego prof. Katarzyna Sygit witając wszystkich w murach uczelni i otwierając naukowe spotkanie.

Fot. 3. Od lewej: Marcin Mikołajczyk, prof. Ewa Andrysiak.

Fot. Ewa Obała

Fot. 4. Od lewej: prof. Jarosław Durka, prof. Piotr Góldyn.

Fot. Ewa Obała

Moderatorem pierwszej sesji była prof. Ewa Andrysiak (IIBH UK i KTPN), a rozpoczął ją dr Sławomir Przygodzki (IIBH UK, III LO w Kaliszu i KTPN) referatem pt. „Losy emigracji ukraińskiej w Kaliszu w latach 1918-1945”. Prelegent stwierdził, że po podpisaniu ugody polsko-ukraińskiej w 1920 r. spora część jeńców ukraińskich z wojsk atamana Semena Petlury przybyła do Polski. Już jesienią 1921 r. internowane jednostki wojskowe pojawiły się w Kaliszu/Szczypiornie. Ukraińcy w obozach próbowali urządzić na własny sposób warunki życia dostosowując je do swoich potrzeb. Tworzyli m.in. warsztaty pracy, szkoły, biblioteki, czytelnie, zaczęto wydawać prasę, działały bractwa religijne i kulturalne, a zmarłych grzebano w trzech pobliskich cmentarzach. W 1924 r. obozy internowania uległy likwidacji i powstała wtedy w Kaliszu Stanica Ukraińska, w której funkcjonowało około 800 do 1200 osób. Kolejny głos zabrał Marcin Mikołajczyk (Biblioteka UK i KTPN) przedstawiając „Życie religijne kaliskiej emigracji ukraińskiej”. W omawianym zagadnieniu mówca podkreślał rolę kultu religijnego społeczności ukraińskiej, potrzebę funkcjonowania cerkwi prawosławnej i działalność bractw religijnych, jak również zaznaczył rolę nowo powstałego wtedy cmentarza w Szczypiornie i innych miejsc pochówku. Następna zainteresowała swoim referatem dr Ewa Andrzejewska (IIBH UK, MOZK, KTPN), która opowiedziała o Michale Dobriaku (1904-2001), wybitnym przedstawicielu artystycznym środowiska ukraińskiej emigracji w Kaliszu i jego dziełach w kolekcji miejscowego muzeum. Pani doktor zaprezentowała sylwetkę i burzliwe losy urodzonego w Kaliszu, później studiującego malarstwo w Wilnie artysty oraz scharakteryzowała dorobek mistrza, jaki zachował się MOZK, a w ostatnim czasie powiększył się on dzięki darom prze-

kazanym przez rodzinę. Tuż przed przerwą wystąpiła dr Bogumiła Celer (IIBH UK, KP w Kaliszu, KTPN) prezentując źródła do dziejów Towarzystwa Samopomocy Emigrantom z Ukrainy w Kaliszu w zasobach Archiwum Państwowego w Kaliszu. W swoim referacie podkreśliła, że towarzystwo działające w Polsce w okresie międzywojennym wspierało ukraińskich emigrantów, zapewniając im pomoc materialną, prawną oraz integracyjną.

Drugiej części sesji przewodniczył prof. Piotr Gołdyn (IIBH UK, KTPN), a zainaugurował ją online prof. Ihor Sribniak (Uniwersytet Kijowski, Katedra Historii Powszechnej. Wydz. Nauk Społ.-Human.) referatem pt. „Таборова преса інтернованих вояків Армії УНР у Калиші (Польща), 1921-1924 рр.: тематичне наповнення, особливості тиражування, видавнича база” / „Prasa obozowa internowanych żołnierzy Armii URL w Kaliszu (Polska), 1921-1924: tematyka, specyfika nakładu, baza wydawnicza”, który wygłoszony został w języku ukraińskim. Profesor z Kijowa przeanalizował funkcjonowanie prasy obozowej wydawanej przez internowanych żołnierzy ukraińskich, uwzględniając jej ważną rolę organizacyjno-mobilizacyjną oraz zaspakajającą potrzeby tej społeczności. Wymienił sposoby pozyskania funduszy na wydawnictwo, metody na realizację zamierzonych zadań i kontakt z czytelnikiem, dzięki któremu ukazywała się różnorodność tematów w pojawiających się periodykach. Prasa ta stała się dokumentem powszechnego życia na uchodźctwie. Dalej prof. Jarosław Durka (IIBH UK, KTPN) zainteresował uczestników konferencji tematem „Emigranci ukraińscy w Kaliszu w świetle materiałów Ministerstwa Spraw Wojskowych 1927-1939”. Przedstawił on działalność pracowników sztabu i personelu uczącego w szkole im. Tarasa Szewczenki w Kaliszu, o których dokumenty odnalazł w Centralnym Archiwum MSW. Były tam też spisy wojskowych otrzymujących zapomogi, sprawozdania, protokoły z posiedzeń Towarzystwa Wojskowego, korespondencja, materiały dotyczące Stanicy oraz meldunki agentów, prośby, wycinki z prasy, życzenia okolicznościowe i spisy mieszkańców obozu. Następna wystąpiła prof. Ewa Andrysiak (IIBH UK, KTPN) prezentując referat pt. „Książki i biblioteki ukraińskie w Kaliszu w okresie międzywojennym”. Pani profesor omówiła w nim działalność emigracji ukraińskiej pod względem kulturalnym, zahaczając o tworzenie przez nich bibliotek, czytelni i wydawane edycje. Wśród książek, które zachowały się i były publikowane przez tę społeczność można m.in. wymienić: „Naši licari i mučeniki” Zubenki, „Z dusi mojei pisni i zguki” Konopackiego, „Sičovi stril'ci v borot'bi za deržavnist'” Bezručkiego. Kolejny głos zabrał Kazimierz Wojciechowski (KTPN) przedstawiając „Miejsca pamięci żołnierzy ukraińskich na kaliskich nekropoliach”. Celem wypowiedzi prelegenta było pokazanie miejsc pochówku żołnierzy ukraińskich na Cmentarzu Grecko-Prawosławnym przy Rogatce kaliskiej, na Cmentarzu Wojskowym na osiedlu Majków i na Cmentarzu Ukraińskim w Kaliszu/Szczypiornie oraz przedstawienie ich znaczenia. Ostatnia zaprezentowała się Henryka Karolewska (KP w Kaliszu, KTPN) skupiając się na źródłach i opracowaniach do historii ukraińskiej mniejszości w Kaliszu w okresie międzywojennym. Referentka sięgnęła do wydawanych w tym czasie dostępnych publikacji, artykułów z miejscowych gazet, materiałów archiwalnych i naukowych, które pozwoliły odtworzyć ich losy na uchodźctwie.

Fot. 5. Przemawia delegat Ambasady Ukrainy Jerzy Rejt, w tle - prof. Piotr Góldyn.

Fot. Ewa Obała

Po zakończonych obradach z podziękowaniami i wyrazami chęci dalszej współpracy wystąpił były przewodniczący Związku Ukraińców w Polsce Jerzy Rejt. Wyraził on również satysfakcję z wysłuchanych wstąpień, które przypomniały wydarzenia i Ukraińców żyjących na tych terenach. Podsumowaniem konferencji, był wyjazd na Ukraiński Cmentarz Wojskowy w Kaliszu/Szczypiornie, aby uhonorować spoczywających tam żołnierzy i ich rodziny. Uczestnicy tego naukowego wydarzenia zebraли się przed bramą wejściową cmentarza, a o powstaniu tego miejsca, jego dewastacji w późniejszych latach i rekonstrukcji opowiedział Kazimierz Wojciechowski. Tuż po tym przed obeliskiem wiązanek kwiatów złożyła delegacja Ambasady Ukraińskiej, a znicz zapalił przewodniczący rady programowej konferencji prof. Krzysztof Walczak.

Fot. 6. Przed Ukraińskim Cmentarzem Wojskowym w Kaliszu-Szczypiornie.

Fot. Ewa Obala

Należy na koniec podkreślić, że organizatorzy konferencji w profesjonalny sposób spełnili swoje zadanie, a przedstawione referaty mogą stać się inspiracją i owocować dalszymi badaniami w działalności naukowej. Zaś obrady, które miały upamiętnić stulecie likwidacji obozów internowania dla Ukraińców w Kaliszu-Szczypiornie, dokonały pewnego rodzaju zestawienia i przypomnienia losów tej społeczności w latach 20. i 30. XX wieku w Kaliszu. Wiadomo przecież, że przybyło tu ponad 5 tys. internowanych żołnierzy Armii Czynnej Ukraińskiej Republiki Ludowej, a obecność żołnierzy atamana Symona Petlury, walczących wspólnie z żołnierzami Wojska Polskiego z bolszewicką Armią Konną Siemiona Budionnego została w godny sposób upamiętniona.

